18 lipca 1651 – śmierć przez nabicie na pal Aleksandra Kostki-Napierskiego

Aleksander Leon Kostka-Napierski alias Szymon Bzowski (ur. ok. 1620 - zm. 18 lipca 1651) - polski oficer, w okresie wojny trzydziestoletniej kapitan w służbie szwedzkiej, uczestnik walk w Niemczech. Po śmierci Władysława IV Wazy wrócił do Polski. Przywódca chłopów podhalańskich, kontaktował się z Bohdanem Chmielnickim, chciał rozszerzyć powstanie na tereny polskie.

Na początku 1651 zorganizował zaciąg wojsk na Podhalu (z udziałem Marcina Radockiego i Stanisława Łętowskiego) posługując się (najprawdopodobniej sfałszowanymi) rozkazami królewskimi wydanymi na nazwisko Napierski (przedtem był znany jako Aleksander Kostka z Szternberku). Wydał uniwersały do chłopów w Polsce, wzywając ich do obalenia władzy panów i powołując się przy tym na rozkazy królewskie. Jego odezwa nie spotkała się z większym odzewem. Usiłował także zwerbować wojska na Śląsku.

W czerwcu 1651 zajął zamek w Czorsztynie. Przypuszczalnie spodziewał się pomocy ze strony księcia siedmiogrodzkiego Jerzego II Rakoczego, która jednak nie nadeszła, a Czorsztyn, po krótkim oblężeniu poddał się, wojskom biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego a sam Napierski został wydany przez własnych żołnierzy. Znaleziono przy nim m.in. uniwersał Chmielnickiego gwarantujący chłopom zwolnienie z pańszczyzny w zamian za przystąpienie do buntu.

Powstanie stłumiono, a Kostka-Napierski został skazany na karę śmierci. W zeznaniach podczas tortur twierdził, że jest nieślubnym synem Władysława IV Wazy, a tuż przed wykonaniem wyroku jako swe prawdziwe nazwisko podał: Szymon Bzowski. W dniu 18 lipca 1651 roku w Krakowie został nabity na pal, pozostali przywódcy chłopscy również zostali straceni.

Wg historyka prof. Pawła Wieczorkiewicza Kostka-Napierski był na usługach Chmielnickiego. Podobne zdanie na temat Kostki-Napierskiego ma prof. Janusz Tazbir.

Jednakże inni historycy jak Adam Kersten, podchodzą ostrożnie do powiązań Kostki-Napierskiego z królem szwedzkim, Chmielnickim czy dworem Rakoczych.

Bohater powieści Kazimierza Przerwy-Tetmajera "Maryna z Hrubego" i Władysława Orkana "Kostka Napierski". Powieść z XVII wieku, dramatu Jana Kasprowicza "Bunt Napierskiego" oraz filmu w reżyserii Jana Batorego "Podhale w ogniu". Patron ulic m.in. w Szczecinie, Łodzi, Katowicach, Dąbrowie Górniczej, Gdyni oraz w Warszawie.

Powstanie chłopskie pod wodzą Kostki-Napierskiego w 1651 roku - powstanie chłopskie trwające od 14 czerwca do 24 czerwca 1651, było krótkotrwałym ruchem zbrojnym chłopstwa z Podhala. Jego przywódcami byli Aleksander Leon Kostka-Napierski, Stanisław Łętowski (ps. Marszałek), Marcin Radocki.

Położenie chłopów pańszczyźnianych w Polsce szlacheckiej było bardzo niekorzystne. W dobrach szlacheckich i dobrach królewskich (tzw. królewszczyznach) masowe rozmiary przybierało zbiegostwo chłopów. Chłopi, którzy opuszczali dobra szlacheckie chronili się w lasach, górach i innych niedostępnych terenach, często zasilając bandy rabunkowe.

http://www.youtube.com/watch?v=Y3Jfkp0GnoY

W rejonie Podhala konflikty na linii chłopi-dwór, zaostrzało dodatkowo zachowanie dziedzica ziem Mikołaja Komorowskiego (1578-1633), któremu źródła pisane z epoki jak np. materiały z procesów chłopskich itp.

przypisują prowokacyjne i lekceważące zachowanie wobec poddanych. Komorowski miał wg tych źródeł wprowadzić prawo pierwszej nocy i szereg innych uciążliwych dla chłopów zarządzeń. Duży wpływ na rewolucyjne nastroje chłopów Podhala miało też trwające od 1648 r. powstanie Chmielnickiego na ruskich ziemiach Rzeczypospolitej. Chmielnicki rozesłał po kraju sieć agitatorów, kilku z nich miało też trafić i na Podhale.

Kostka-Napierski przybył na Podhale na przełomie kwietnia i maja 1651 roku i udał się do Nowego Targu. Posiadał sfałszowany bądź ukradziony list przypowiedni, który upoważniał go do werbunku żołnierzy zaciężnych. Umożliwiło mu to nieskrępowaną działalność werbunkową i agitacyjną. Za początek powstania datuje się 14 czerwca, kiedy grupka chłopów dowodzonych przez Kostkę-Napierskiego i Stanisława Łętowskiego zajęła warowny zamek w Czorsztynie, w którym znajdował się zaledwie jeden hajduk i arendarz dóbr, Żyd Salomon Włochowicz.

Po zajęciu Czorsztyna Napierski zaczął wysyłać agitatorów i rozsyłać swój uniwersał do chłopów polskich (niestety nie zachował się). Zamek próbował odzyskać już 18 czerwca oddział 60 piechurów i 25 dragonów dowodzonych przez starostę dobczyckiego Michała Jordana. Wojska szlacheckie w obawie przed okrążeniem i z powodu odcięcia dróg zaopatrzenia przez chłopską dywersję, musiały jednak odstąpić od oblężenia zamku.

Kolejną próbę odbicia twierdzy podjęła 22 czerwca grupa ok. tysiąca piechoty i dragonów, w większości wojsk biskupa krakowskiego Piotra Gembickiego i tamtejszej szlachty. Oddziałem dowodził pułkownik Jarocki. Szacuje się, iż Napierski posiadał do swej dyspozycji jedynie dwudziestu kilku chłopów. Na mocy układów, 24 czerwca Czorsztyn został poddany, Napierski i Łętowski zostali pojmani, a załoga została puszczona wolno. Zamek został zrabowany przez dragonów. Po pewnym czasie pojmano trzeciego dowódcę powstania – rektora Marcina Radockiego. Przywódców doprowadzono do Krakowa i po krótkim procesie skazano. Napierski został skazany na nabicie na pal, Łętowski na ćwiartowanie, a Radocki na ścięcie. Wyrok wykonano. W obawie przed zamieszkami bądź napadem chłopów, egzekucji asystowało aż 11 chorągwi wojska.

Na skutek powstania, w obawie przed zajęciem Krakowa, zwiększono garnizon miejski, rozpoczęto też rozbudowę i naprawę fortyfikacji miejskich. Zakazano też zgromadzeń ludzi wolnych w Krakowie, a miejsca w których się gromadzili, jak szynki i oberże, tymczasowo zamknięto. Wzmożono też kontrolę nad górnikami i hutnikami, którzy mogli przyłączyć się do chłopskiego spisku. Niebezpieczeństwo wybuchu powstań chłopskich, w trakcie wojny istniało też m.in. w Poznańskiem i na Rusi Czerwonej, agitatorów Chmielnickiego szybko jednak pojmano.

* * *

Śladami Kostki-Napierskiego.

* * *

Marcin Szwaczko: O Czorsztynie

Zamek strzegący granic Królestwa Polskiego,
Murem ciężkim wzniesiony przez Króla Wielkiego,
Dawniej nad rzeką górował, na wzgórzu wznosił,
Dziś często śród zamku ruin mgła się unosi.

Zamek wzniesiony z obronnym zamysłem Króla,
Jak spisały na kartach kronikarskie pióra,
Powstała nowa brama obok dawnej wieży,
I zapadnia przed zamkiem na zbrojnych rycerzy.

Na zamku bywały koronowane głowy,
Jadano tu jadło z dziczyzny, pito miody,
Witano Jadwigę nim koronę przyjęła,
I u boku Króla krajem władać poczęła.

Cały i pół wieku pół od chłopskiego ruszenia,
Zamek popadł ofiarą wielkiego płomienia,
Ogień strawił ze smakiem wielkie dachu bele,
Zamek padł w ruinę. Na czasu pewnie wiele.

Stał się rebeli siedzibą lat później wiele,
Gdy wysłannik Napierski stanął na jej czele.
Skazany za bunt, za zdradę, pism fałszowanie,
Na pal wbity został, na powolne konanie.

* * *

O powstaniu nakręcono film "Podhale w ogniu" (premiera w 1956). Reżyserami byli Jan Batory i Henryk Hechtkopf. Opowieść o rebelii Kostki-Napierskiego, który w XVII wieku za przykładem Chmielnickiego poprowadził chłopów przeciw szlachcie. Losy Aleksandra Kostki-Napierskiego, organizatora i przywódcy ruchu antyszlacheckiego w połowie XVII wieku. Miłość do pięknej Halszki, pieniactwo i prywata szlachty, ucisk chłopów, współpraca ludu polskiego i ukraińskiego itp. Punktem kulminacyjnym filmu jest oblężenie i zdobycie zamku w Czorsztynie, finałem zaś stracenie Kostki Napierskiego w 1651 roku.

* * *